

BOGNÁR MÁRIA

A munkaerőpiaci kulcskompetenciák élményközpontú fejlesztésének lehetséges hatásai Somogy megye aprófalvaiban

A felnőttképzés nevelésszociológiai vonatkozásai

BEVEZETÉS

Az alábbi rövid tanulmányt doktori disszertációm „előhangjául” szánom. A disszertáció megírásához empirikus kutatásokat Somogy megyében, a nemformális és informális felnőttképzés terén végeztem. A terület neveléstudományi történetének felgöngyölítésén túl feltérképezem az eddigi gyakorlatokat, tapasztalatokat, illetve a jelenlegi képzés iránti igényeket is. Ehhez felkeresem a Somogy megyében található iskolarendszeren kívüli felnőttképző intézményeket, a települések vezetőit és a 16 éven felüli somogyi lakosság reprezentánsait. Az adatfelvételt kvalitatív és kvantitatív módszerek segítségével végzem.

Somogy megye Magyarország egyik legelmaradottabb megyéje, ahol az egy-egy képzéshez való hozzáférést a szociális, gazdasági, földrajzi, környezeti és társadalmi helyzet egyszerre nehezíti. E tanulmány megírásával szeretném felhívni a figyelmet arra, hogy a leghátrányosabb helyzetben lévő kistelepülésen élő felnőtt lakosoknak is *igénye van a képzések elérésére*. Disszertációm megírásának célja pedig,

hogy felhívjam a figyelmet a felnőttképzés minél szélesebb körben való elérhetőségének szükségességére, javítandó az elmaradott térségben élők életminőségét.

A felnőttképzés fogalmát nevelésszociológiai kontextusban nehéz meghatározni. Ha a társadalmi szerkezet kutatásából kiindulva nézzük – illetve az oktatás-nevelés, az oktatási rendszer problémáin és az ezekre megoldást kereső, szakszociológiai (család-, szervezet-, településszociológiai) megalapozottságú *intézkedéseken* keresztül –, akkor közelebb kerülünk a fogalom hasznos értelmezéséhez. Ezért témám esetében kiemelt figyelmet kap a nevelés szociológia egyik alapkérdése: „*Hogyan*

a leghátrányosabb helyzetben
lévő kistelepülésen élő felnőtt
lakosságnak is igénye van
a képzések elérésére

termelik újra viszonyaikat a társadalom tagjai egy-egy gazdasági, társadalmi alakulat története során, ha életük nagyon is véges?” (Kozma, 2001. 11. o.). Úgy gondolom, a kérdés által felvetett problémára megoldást lehetne találni a nemzedékváltás folyamatában – ha a felnőttképzésre nagyobb külső és kulturális hatást gyakorolhatnánk. A felnőttképzés vizsgálatakor megkerülhetetlen az oktatásügy szociológiai megközelítése, hiszen ennek keretében a társadalmi változás, növekedés és fejlődés, a társadalmi integráció, a társadalmi mobilitás folyamatát vizsgáljuk, miközben kijelöljük az oktatási

A 246 települési önkormányzaton kívül 96 roma nemzetiségi önkormányzat működik, az országos 4. helyet elfoglalva, ami arra mutat, hogy magas a roma kisebbség létszáma Somogy megyében.

Az évről évre csökkenő, előregedő lakosság miatt 127 azon települések száma, melyeknek a lélekszáma az 500 főt sem éri el.¹ Ezekben a falvakban magas a munkanélküliek és az alacsonyan iskolázottak száma, helyben csak a közmunkaprogram ad megélhetési lehetőséget. Éppen ezért a dolgozni tudók és akarók a környékbeli nagyobb településekre, városokba ingáznak naponta a létfenntartás végett, s ott alkalmi, idenyi- vagy állandó munkát vállalnak – miáltal a helyi foglalkoztatottság mértéke jócskán elmarad az országos mutatóktól. Az alacsony összegű nyugdíjak és nyugdíjszerű ellátások, segélyek, járulékok, a gyengén kiépített szociális szolgáltatási hálózat, a rossz egészségügyi ellátás, a ritka tömegközlekedés mind roncsozza a kisfalvakban élők társadalmi esélyegyenlőségét. A köznevelés ereje kicsi, rosszak a gyermeknevelési feltételek. Helyben néhol csak óvoda működik, ahol pedig még erre sincs kapacitás, onnét a gyerekeket a környező településekre kell vinni, a formális oktatási intézményekbe, a felnőttképzésben tanulókkal együtt. A közművelődési, szórakozási, sportolási lehetőség minimális, az ifjúság gyakran céltalanul tengődik az utcákon. Ezek összessége miatt magas az elvándorlás, főleg a fiatalság körében, ami nem kedvez a falvak fennmaradási esélyeinek. Ezért nagyon fontos kiszűrni, megtalálni, kijavítani azokat a hibákat, amelyek a romlást okozták a települések életében.

Az egyik, talán legfontosabb kiváltó ok a térség gazdasági elmaradása (*Izményi, Nagy és Troszt, 1998, 659. o.*). A Központi

helyben csak
a közmunkaprogram ad
megélhetési lehetőséget

Statistikai Hivatal 2019-ben készült, az egy főre jutó bruttó hazai termék fókuszba helyező, hivatalos, régiók és megyék szerinti felmérési adataiból megállapítottam, hogy Somogy megye az utolsók között szerepel minden vizsgált témakörben.²

Somogy megye térképe

FORRÁS: <http://smmi.hu/termtud/lismeretterjesztes/termfold.htm>

Az Eurostat által 2018-ban publikált regionális bruttó hazai termék (GDP) egy főre jutó nagysága alapján összeállított fejlettségi rangsor alapján megállapítható,

hogy a kelet-európai térség nem vagy nehezen tud kitörni az Európai Unió szegénynek számító régiói közül. A Dél-Dunántúl a kilencedik legalacsonyabb uniós átlagszintet

¹ KSH adat, *A települések száma és népessége jogállás szerint*. Letöltés: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fol005a.html (2020. 11. 10.)

² KSH adat, *Egy főre jutó bruttó hazai termék*. Letöltés: https://ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt014b.html (2020. 11. 27.)

érte el 2016-ban, 44%-kal (ha az EU átlagot 100%-nak vesszük) – tovább növelve ezzel relatív lemaradását (*Index (-EF-)*, 2018). Ez alapján Somogyország a 17. helyen áll a magyarországi 19 megye közül; három helyet zuhant 2013 óta. Az egy főre jutó hazai termék Somogy megyében 2009-ben állt a legalacsonyabb szinten, ami nagy esés az előző évekhez képest, viszont az ez utáni évektől javuló tendenciát mutat, de még így is a legszegényebb megyékhez, régiókhoz tartozik, mögötte csak Észak-Alföld helyezkedik el. Érdekes az ingadozás, amit megfigyelhetünk az „egy főre jutó hazai termék az országos átlag százalékában” adatoknál. A 2008-tól 2013-ig tartó növekedés hirtelen visszaesett az öt évvel azelőtti szintre, majd tovább romlott, és 2017-ben látszik ugyan a növekedés, ám az értékek mégsem érik el a legjobb, 2011-es év értékeit.³

Somogy megye vonatkozásában a GDP-táblázatban⁴ az ingadozás szembeütnő: míg

a térség 2010-ben a 15. helyet foglalta el a 19

megye közt, addig a 2009., 2011., 2012. és 2013. években a 16. helyen állt, a 2008., 2014–2017 években pedig a 17.-et helyet foglalta el. A Dél-Dunántúli Régió ekkor Magyarországon az utolsó előtti volt a régiók közt, Dunántúl a nagyrégiók között pedig a középmezőnyhöz tartozott.

Megvizsgáltam a KSH „A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása megyénként és régióként” táblázatában szereplő összegyűjtött adatokat az 1998–2019 közötti időszak vonatkozásában.⁵ A kimutatásból jól megfigyelhető a dél-dunántúli munkanélküliek

számának csökkenése, ezzel arányosan pedig a foglalkoztatottak számának növekedése. Az is megfigyelhető, hogy a 15–64 éves korosztály létszáma jóval kisebb a 2019-es évben, mint 1998-ban. Hogy mindez a halálozás vagy az elvándorlás miatt alakult így, nem derül ki az adatokból. Magyarország népességének fogyása a Központi Statisztikai Hivatal „Természetes szaporodás, fogyás (-)” táblázatában jól nyomon követhető. Ha csak a 2019. és a 2020. év adatait elemezzük, akkor is szemmel láthatóan magas a népfogyatkozás mértéke.⁶

A munkanélküliek számának aránya abból adódóan is csökkenhetett, hogy a jobb életszínvonalat, megélhetési lehetőséget keresve más (hazai és külföldi) régiókba költöztek az emberek, a helyben maradt munkanélkülieknek így nagyobb esélyeket biztosítva. De a csökkenés lehetett a vállalat-

kozások EU-s támogatásának következménye is, valamint a – főleg a közfoglalkoztatási programok keretében történő – munkahelyteremtése is.

A Dél-Dunántúli Régióban a munkanélküliségi ráta nagysága 2018-ban Magyarország hét régiója között az ötödik, a foglalkoztatási ráta tekintetében pedig az utolsó helyen szerepel; a korábbi évekhez képest egy helyet rontott. Somogyország hiába javított saját átlagán, országos szinten elmaradt a többi megyétől. Az 1998-as munkanélküliségi ráta adatai alapján 2018-ra egy hellyel rontotta pozícióját, így a 16. helyre került. Gazdasági aktivitás szempontjából kifejezetten aggasztó, hogy míg 1998-ban az országos foglalkoztatási ráta adatsora a 12. helyre,

³ U.o.

⁴ U.o.

⁵ KSH adat, *A 15–64 éves népesség gazdasági aktivitása megyénként és régióként*, KSH adat Letöltés: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_hosszu/mpal2_01_02_35.html (2020. 11. 12.)

⁶ KSH adat, *Természetes szaporodás, fogyás (-)*, KSH adat. Letöltés: https://ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_evkozi/e_vnh002.html (2020. 11. 12.)

a középmezőnybe sorolta Somogy megyét, addig 2018-ra a megye hét helyet (!) rontott, és az utolsó, 19. helyre került.⁷

Az Európai Bizottság 2019-ben közölt, 268 európai uniós régió versenyképességéről referáló indexéből látható, hogy Magyarországon a Közép-Magyarországi Régió magasán kiemelkedik az ország többi régiója közül az átfogó versenyképességi eredményt tekintve. Az Európai Bizottság a több mint 70 gazdasági indikátor felhasználásával kiszámolt *regionális versenyképességen* azt érti, hogy egy-egy régió mennyire képes vonzó és fenntartható környezetet nyújtani az állampolgároknak és a vállalkozásoknak ahhoz, hogy ott éljenek és működjenek (Weinhardt, 2019).

A versenyképességi index igyekszik bemutatni azt, hogy egyes *NUTS 2* szintű régiók (Magyarországon ez a *régiók* szintje) versenyképessége hogyan áll az EU-átlaghoz, a versenytársnak minősített hasonló fejlettségű régiókhoz képest, illetve idősorosan hogyan teljesítenek ezek a régiók. A kimutatásból jól látszik, hogy hat magyar régió – a Közép-Magyarország Régió kivétel – jócskán lemaradt az EU-átlagtól, vagyis egyik vizsgált időszakban sem tudott a versenyképességi lemaradásán csökkenteni. Ez azt jelenti, hogy a magyar helyzeten a jelentős EU-támogatások sem javítottak, nem tudták hátrányosabb régiókat felzárkóztatni. Ennek oka sejthető, és ha a sejtés jó, akkor elgondolkodtató. Ha figyelembe vették volna, hogy adott régióban milyen hiányosságok, különbségek vannak, *mi a helyi közösségek valódi fejlesztési igénye, és ezek alapján dolgozták volna ki a beavatkozási-fejlesztési stratégiát, majd ez alapján*

2018-ra a megye hét helyet (!) rontott, és az utolsó, 19. helyre került

az Operatív Programokat egy GAP-elemzésen keresztül, akkor fejlődhetne igazán a térség, s vele együtt a falvak is (U. o.).

Dél-Dunántúl a legszegényebb az EU régiók között. A húsz legszegényebb régió közé azonban a hét magyar régióból további három is felkerült Észak-Magyarország, Észak-Alföld és Dél-Alföld (Révész, 2014).

A Somogy megyét is magába foglaló Dél-Dunántúl Régióban az egy főre jutó GDP csak 45%-a az EU 28 országa átlagának 2018-ban (U.o.).

Az iskolai végzettség fontossága

A Központi Statisztikai Hivatalnak az oktatásra és a jövedelmekre irányuló felméréseiből jól leszűrhető, hogy a magasabb végzettség magasabb jövedelmet képez.

A 2010–2020 közötti időszakra vonatkozó munkajövedelmeket vizsgálva arra a következtetésre jutottam, hogy kimagaslóan több a felsőfokú végzettségűek jövedelme, mint az iskolai végzettség nélküli, illetve az alapfokú, a középfokú végzettséggel és az érettségivel rendelkező aktív személyeké. A felső-

fokúak jövedelme az alapfokon végzettek vagy iskolai végzettség nélküliek bérénel 6,3-szor magasabb a 2010-ben közölt adatok alapján. (Igaz, hogy ugyanez 2020-ban már csak 3,6-szoros, tehát a jövedelmi különbségek csökkenő tendenciát is mutatnak – noha maga a különbség még mindig számottevő.) Pozitív változás, hogy e tíz év alatt az alacsonyan iskolázottak jövedelme 60,5%-ot, az érettségi nélküli középfokú végzettségűek munkajövedelme pedig 41,5%-ot emelkedett, viszont elszomorító, hogy

⁷ KSH adat, *Egy főre jutó bruttó hazai termék*. Letöltés: https://ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_qpt014b.html (2020. 11. 27.)

az érettségizettek jövedelme csak 35,3%-ot, a magasán iskolázottaké pedig csak 32%-ot növekedett. Lehetne arra is hivatkozni, hogy lassan kiegyenlítődik a különbség a jövedelmek között, hogy végzettségtől független lesz a munkabér, és nincs szükség magasabb végzettségre – ám az adatok azt is megmutatják, hogy szignifikánsan pozitív kapcsolat tapasztalható a végzettség és a jövedelem között. Ma, 2021-ben bátran kijelenthetjük, hogy a 3,6-szoros jövedelembeli különbség motiváló erejű lehet, ösztönözheti a felnőtt lakosságot a több szakma, az érettségi és a diploma megszerzésére.⁸

A központi statisztikai adatok azt is bizonyítják, hogy a magasabb végzettséggel rendelkező emberek elégedettebbek az életükkel, az anyagi helyzetükkel, a lakásukkal, a munkájukkal, a személyes kapcsolatukkal, a lakókörnyezetük minőségével, mint az alacsonyabb végzettségű embertársaik. Ez újabb motivációt nyújthat a felnőttképzésben való részvételre.⁹

A FELNŐTTKÉPZÉS NEVELÉSSZOCIOLÓGIAI VONATKOZÁSAI – SZEMÉLYES REFLEXIÓK

Kutatásom távlati célja

A fentiekből következik, hogy a legfontosabb: felmérni, hogy kik, milyen adottságú egyének alkotják a segítendő csoportokat, s milyen képzési lehetőségekre van

szükség a vizsgált térségben. Ha a kutatásom sikeres, akkor elegendő adat áll a rendelkezésemre ahhoz, hogy elkészítsem a *Somogy megyére vonatkozó olyan táblázatokat, amelyek hiányoznak a KSH adatközléseiből*. A felnőttképzésben elért országos eredmények alapos leírására sem volt eddig még példa – ezt is megkísérelném, meggyékre bontva, különve az iskolarendszerű, az iskolarendszeren kívüli, a nappali, a levelező, az esti képzéseket életkorra, nemre lebontva, kiegészítve az elégedettségi és boldogságtérképekkel.

Azt is megértettem, hogy a hatalmas

munkához alaposan bele kell ásnom magam az intézmények adataiba, s belelátnom a települések, lakosok életébe – ez utóbbihoz pedig elsőként a bizalmat kellene elnyerni.

A felnőttoktatás és a tanulás kettőségét másként kell értelmeznünk falusi, kisvárosi és nagyobb városi környezetben, a különböző innovációk, elérhetőségek, a más-más kultúrák és társadalmi összetétel miatt. Ahol megfelelően kiépített iskola és felnőttképző hálózat van, amit a lakosság könnyen elér, ott magasabb a felnőttképzésben résztvevők száma – ezek általában a városok. A kutatás nagyobb kihívása a kisebb települések sokféle helyzetének feltárása. Megfelelő a kiépített infrastruktúra? Ha van megfelelően kiépített intézményhálózat, igénybe veszik azt a csoportok fejlesztése érdekében? Kihasználják az adott helyszíneket a közösség erősítés érdekében? Kihasználják, megkeresik a lehetséges állami támogatásokat, pályázatokat egy-egy

⁸ KSH adat, *Egy főre jutó munkajövedelem a referenciaszemély korcsoportja, iskolai végzettsége és a háztartástagok korösszetétele szerint*. Letöltés: https://www.ksh.hu/stadat_files/jov/hu/jov0007.html (2020. 11. 13.)

⁹ KSH adat, *Elégedettség*. Letöltés: https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_zaa008.html 2020. 12. 08. 14:55.

képzés érdekében? Sorolhatnám a felvetődő kérdéseket, amelyekre a kutatásom során meg kell keresnem a választ.

A felnőttképzés fejlesztésének lehetséges hozadéai

A felnőttképzések nyomán várhatóan dif-fúz csoportok jönnek létre az egyes telepü-lési közösségekben, ahol a résztvevők saját tapasztalatokkal vértéződnék föl, megta-nulnak tevékenységeket és normákat – s ezek hatással vannak a személyiség formá-lódására. Az oktatás remélhetőleg új szere-peket, viselkedésmintákat ajánl fel a részt-vevőknek egy-egy adott csoportban, s ennek elfogadásával megtörténik, ha kell, a deszocializáció, az elő-zó pozícióval járó szerep elfelejtése vagy ártértéke-lése. A helyben kialakít-tott, helyi szükségletek-nek megfelelő képzések sikeréhez fel kell mérni

a leendő résztvevők előzetes tudását, iskolai végzettségüket – amely mint kiindulópont, erősen meghatározza elhelyezkedésüket a társadalmi munkamegosztásban és a tár-sadalom egyéb szerkezeteiben. A kulturális-gazdasági minták több nemzedéken keresz-tül történő családi öröklése napjainkban is meghatározó, de mára a magasabb képesí-tés elérésére való törekvés az alacsonyabban iskolázott szülők gyerekeinek esetében jel-lemzőbb, mint évtizedekkel ezelőtt, amikor a család kultúrája erősebben korlátozta a szakma megszerzésén túli tanulást.

Evidencia, hogy a jobb és biztosabb anyagi helyzet nagyobb lehetőséget biztosít a tudás megszerzéséhez. Somogyországban magasabb azoknak a száma, akik nehezen tudják ezt az anyagi helyzetet megterem-teni, ezért meglátásom szerint amennyire csak lehetséges, kisebb helyi egységekre

kell majd bontani a leendő képzéseket. Ha egy-egy településen szerveződik a tanfo-lyam – s kiváltképp, ha támogatja az állam, az önkormányzat, vagy más intézmény, és ingyenes – akkor nem kell az utazási és egyéb költségekkel számolni, vagyis elérhetőbbé válik mindez az alacsonyabb társadalmi rétegek, az idősebb korosztály és a mozgáskorlátozottak számára is.

Tudjuk, a digitális közösségi platformok befolyása a XXI. század társadalmára nagyon erős. Ugyanakkor ez nem jelenti, hogy annak használata készség szintű volna; kutatásom kezdetén a (pandémiás helyzet miatt) kiküldött közel 500 kérdőívre alig érkezett húsz értékelhető válasz. Következő lépésként talán telefonon fogok egyeztetni időpontot megbeszélésre az intézmények ve-

zetőivel a nagyobb számú válaszadás érdekében.

A legkedveltebb inter-netes közösségi oldalak adta lehetőséggel is élek: Google-kérdőívekkel a Facebook-oldalakon

próbálok elérni minél több somogyi felnőttthöz.

A képzettség erősen összefügg a tár-sadalom fejlettségével. Minél műveltebb egy társadalom, annál eredményesebbek a fejlesztési folyamatok, a társadalmi modernizáció. A többszörösen hátrányos helyzetű társadalmi csoportok az ország egyes térségeiben azonban területileg is koncentrálnak, s így az alacsony *általá-nos* képzettség problémája is koncentráltan jelentkezik az iskola és a munkalehetőségek hiányában, a stagnáló gazdasági szerkezet-ben és a települési gondokban. Ezért fontos az, hogy ne csak szakmai tanfolyamokat szervezzünk, hanem *az alapkompentenciákat is fejlesszük*. Mégpedig alapvetően az egyén önállóságát mozgósító, élményközpontú oktatási módszerek használatával. Például önképzőköri tevékenységeken keresztül,

a résztvevők saját tapasztalatokkal vértéződnék föl

ahol az önszorgalom átélése és a folyamatos motiválódás közben gazdagodnak a résztvevők újabb készségekkel, képességekkel, helyi lehetőségektől függően akkreditált, fizetős és tandíjmentes tanfolyamok keretében.

KONKLÚZIÓ

Az iskolán kívüli felnőttképzés kutatása nem csak Somogy megyében szükséges, hanem egész Magyarország területén. Dolgozatomban csak Somogyország elmaradottságára és az itt található hátrányos helyzetű kistelepülések felzárkóztatására

hívom fel a figyelmet, de ez joggal kiterjesztendő volna az egész országra. Nagyon magas azoknak a felnőtteknek a száma, akik önhibájukon kívül nem kaphattak gyermekkorukban megfelelő képzést – az alapkompenciákat illetően sem –, de mai fejjel már szükségesnek tartják ennek pótlását. Viszont többféle hátrányos helyzetük miatt nehezen férnek a képzésekhez – ezért kell számukra segítséget nyújtani, megoldást találni. Az a nagyon kevés válsz, amit kutatásom kezdetén eddig kaptam, egyhangúan arra mutat, hogy szükség van a felnőttképzésre; sok leendő résztvevőjük volna – egyének és települések –, sőt, a képzések létrejöttéhez többen a segítségüket is ajánlották.

IRODALOM

- Izményi Éva, Nagy Jenő és Troszt Tibor (szerk., 1998): *Somogy megye kézikönyve*. CEBA, Hatvan.
- Kozma Tamás (2001): *Bevezetés a nevelésszociológiába*. Nemzeti Tankönyvkiadó Rt., Budapest.
- Meleg Csilla (1996): *Iskola és Társadalom I.* JPTE Tanárképző Intézet Pedagógiai Tanszéke, Pécs.
- Index (-EF-) (2017): Négy magyar régió az *unió legszegényebbjéi* közt. Letöltés: https://index.hu/gazdasag/2017/04/01/eu_regiok_fejletsege/ (2020. 11. 05.)
- Révész Lehel (2014): *Dél-Dunántúl a legszegényebb az EU régiók között*. Letöltés: <http://skik.hu/hu/europe-direct/cikkek/del-dunantul-a-legszegenyebb-eu-regiok-kozott-68734> (2020. 12. 20.)
- Somogy megye – Térport*. Letöltés: <https://terport.hu/megyek/magyarorszag-megyvei/somogy-megye> (2020. 11. 10.)
- Varga Aranka (szerk. 2015): *A nevelésszociológia alapjai*. Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar – Neveléstudományi Intézet – Romológia és Nevelésszociológia Tanszék, Pécs.
- Weinhardt Attila (2019): Hiába a rengeteg EU-s pénz? Még mindig sínylódnak a magyar régiók. *Portfolio*, 2019. október 09. Letöltés: <https://www.portfolio.hu/unios-forrasok/20191009/hiaba-a-rengeteg-eu-s-penz-meg-mindig-sinylodnek-a-magyar-regiok-403419> (2020. 11. 05.)

